

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Karoliine Tiik

**Laste üldise eluga rahulolu muutused COVID-19 pandeemia ja sellele
eelnenud aja võrdluses, tekkinud koroonaärevus ja nende omavaheline
seos**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Oliver Nahkur, *PhD*

Tartu 2022

AUTORIDEKLARATSIOON

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Karoliine Tiik

24.05.2022

ABSTRACT

Changes in children's overall satisfaction with life compared to the COVID-19 pandemic and the time before, corona anxiety and their interconnection.

The aim of this bachelor's thesis is to give an overview of the changes in the general life satisfaction of Estonian children, the occurrence of corona anxiety and their interrelationships..

The data used in the bachelor's thesis comes from a special COVID-19 study conducted in Estonia by the International children's well-being survey (Children's World, i.a), which was collected in the spring of 2021. The Children's World project focuses mainly on the subjective well-being of children, collecting data on children's perceptions and assessments of their lives, daily activities and the use of time to improve their well-being. The data was collected through an online survey.

The results show that compared to life satisfaction before and during the COVID-19 pandemic, children's satisfaction has decreased in terms of gender, age and economic situation. In addition, it turns out that girls life satisfaction has fallen more than boys. In terms of age, life satisfaction decreased with age, with 10- and 11-year-olds being more satisfied with life than 12- and 13-year-olds. At the same time, 11- and 13-year-olds were more satisfied with life during the COVID-19. In terms of the economic situation, it was found that life satisfaction decreased the most in children who are very worried about their family finances and the least in children who do not have worries. In the case of corona anxiety, there were no gender or age differences. However, in terms of the economic situation, it turned out that children with very serious worries about family finances had the highest degree of corona anxiety, and children with no worries had the least. In addition, it was found that there is a negative correlation between corona anxiety and the change in life satisfaction, the higher the incidence of corona anxiety, the greater the decrease in life satisfaction by gender, age and economic situation.

Keywords: cognitive well-being, children's perspective, subjective well-being, children's life satisfaction, economic situation, COVID-19

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE	9
1.1. COVID-19 olukord Eestis.....	9
1.1.1. COVID-19 mõju laste elule	10
1.1.2. Koroonaaärevus ning laste mured ja kartused	11
1.2. Laste heaolu mõiste ja määratlemine	12
1.2.1. Lapse perspektiiv ja õigused	13
1.2.2. Laste subjektiivne heaolu ja selle tüübid	13
1.3. Varasemad uuringud COVID-19 mõju kohta laste subjektiivsele heaolule	15
1.4. Probleemiseade	17
2. METOODIKA	19
2.1. Andmestik ja valim.....	19
2.2. Analüüsis kasutatud tunnuste kirjeldus.....	21
2.3. Analüüsimeetodid	22
3. ANALÜÜS	24
3.1. Muutused eluga rahulolu osas COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses	24
3.2. Koroonaaärevuse esinemine sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes	27
3.3. Laste koroonaaärevuse seos eluga rahuloluga COVID-19 ajal ja selle muutusega	28
4. ARUTELU JA JÄRELDUSED	30
KOKKUVÕTE	34
KASUTATUD KIRJANDUS	36
LISAD	42
LISA 1 - Faktorianalüüsi tulemus koroonamurede osas.	42

LISA 2 - Muutused eluga rahulolu osas COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses 43

SISSEJUHATUS

Maailma Terviseorganisatsioon kuulutas 2020. aasta märtsis välja rahvusvahelise rahvatervise hädaolukorra, mistõttu pidid ka valitsused kiirkorras reageerima ja kehtestama eriolukorrad (Jensen, 2020). Selline ülemaailmne eriolukord aga mõjutas suurel määral igapäevast ühiskonnaelu (Cluver jt, 2020). Tavapärase rutiinide ootamatu ja ettenägematu katkemine tõi igapäevaellu ebakindlust, suurendades perede haavatavust ja seades väljakutse laste heaolule (Coyne jt, 2021; Kirsch jt, 2020). Koolide kaugõppele kolimine ja igapäevaste kontaktide kadumine sõpradega muutis laste elu täielikult (Kirsch jt, 2020).

Eriolukord pani lapsed uude ja ootamatusse situatsiooni ja seadis proovile nende subjektiivse heaolu (Stoecklin jt, 2021). Laste subjektiivse heaolu puhul saab eristada kognitiivset, afektiivset ja eudaimoonilist (Soffia & Turner, 2021). Kognitiivne heaolu hõlmab endas kogemusi ja hinnanguid inimeste elukvaliteedile, afektiivne heaolu positiivseid ja negatiivseid emotsioone ning eudaimooniline heaolu inimese arengut ja kasvu (Soffia & Turner, 2021).

Antud bakalaureusetöös uuritakse muutuseid Eesti laste kognitiivses heaolus, täpsemalt, eluga rahulolus laste enda aspektist enne COVID-19 eriolukorda ning 2021. aasta kevadel. Töö eesmärgiks on anda ülevaade Eesti laste üldise eluga rahulolu muutustest, koroonaaevuse esinemisest ja nende omavahelistest seostest. Lastevahelisi erinevusi vaadatakse sotsiaaldemograafiliste tunnuste raames, milleks antud töö puhul on sugu, vanus ja majanduslik olukord. Laste eluga rahulolu muutust COVID-19 ja sellele eelnenud aja võrdluses on Eestis varasemalt uuritud väga vähesel määral. Samuti ei ole autorile teadaolevalt uuritud koroonapandeemiaga tulenevaid kartusi, sealhulgas koroonaaevuse esinemist ja selle seoseid eluga rahuloluga, mistõttu seisneb ka selles antud töö olulisus.

Käesolev bakalaureusetöö on jaotatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis annan ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest ning varasematest uurimustest. Selle raames selgitan, mida kujutab endast koroonapandeemia, millised kartused esinevad lastel seoses pandeemiaga ning mis on laste subjektiivne heaolu. Teises peatükis annan ülevaate meetodikast, kus seletan lahti andmestiku ja

valimi, analüüsis kasutatud tunnused ning analüüsimeetodid. Kolmandas peatükis tutvustan analüüsi tulemusi ning esitan peamised tulemused, selle raames toon välja sotsiaaldemograafilised erinevused ning kartuste ja eluga rahulolu seosed. Töö viimases ehk neljandas peatükis arutlen saadud tulemuste üle ning seostan neid teoreetilises osas leitud tulemustega.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE

Käesoleva töö esimeses peatükis räägin lähemalt koroonapandeemiast ning sellega kaasnenud eriolukorrast ja mõjust lastele. Selgitan, mida kujutab endast subjektiivne heaolu ning keskendun selle ühele alaliigile, milleks on kognitiivne heaolu ehk eluga rahulolu. Peatüki lõpus annan ülevaate varasemalt tehtud uuringutest, püstitan uurimisprobleemi ning tõstatan uurimisküsimused.

1.1. COVID-19 olukord Eestis

2019. aasta viimasel päeval sai Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) teate Hiina linnas Wuhanis aset leidvast kopsupõletiku koldest (Jensen, 2020). WHO kuulutas 11. märtsil 2020 aastal välja pandeemia ning sellest ajast alates on hakatud kiiresti levivat kopsuhaigust nimetama koroonaviiruseks ehk COVID-19 (Kulbin, Kask & Uriko, 2021; Jensen, 2020). Haigus levis kiiresti peaaegu kõikidesse maailma riikidesse, sealhulgas ka Eestisse (Jensen, 2020). Eestis diagnoositi esimene COVID-19 juhtum 26. veebruaril 2020. aastal ning see tõi endaga kaasa eriolukorra, mis kuulutati välja sama aasta 12. märtsil (Jõgi jt, 2021). Algselt 1. maini kestma pidanud eriolukord lõppes 17. mail 2020. aastal (Jõgi jt, 2021). Eriolukorra ajal suleti kaubanduskeskused, teatrid, kinod, huviringid ja muud meelelahutuskohad ning koolid läksid distantsõppele, mis on valdavalt toimunud ka peale eriolukorra lõppemist (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Maskide kandmine oli soovitatav 2020. aastal ja kohustuslik 2021. aastal ning kehtestati 2 + 2 reegel, mis võimaldas kahe erineva leibkonna kahe inimese kohtumisi õues (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Võeti kasutusele mitmed meetmed viiruse leviku tõkestamiseks, näiteks kontrollitud avalikus ruumis COVID tõendi esitamine, mis tähendas, et vaktsineerimata või haigust läbi põdemata inimesed ei pääsenud enam sportima, trennidesse, meelelahutusüritustele või kohapeal sööma-jooma (Koroonaviiruse olemus ja levimisviis, 2021). Kuigi koroonapandeemia mõjutas oluliselt igas vanusegrupis inimesi, kujutab see lastele erinevaid väljakutseid nii kooli kui ka sotsialiseerumise osas (Scott jt, 2020).

1.1.1. COVID-19 mõju laste elule

Autorile teadaolevalt on COVID-19 mõju Eesti lastele uurinud Kutsar jt (2022) ning Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021). Kuna Eesti-spetsiifilisi uuringuid on vähe, käsitles autor ka teiste riikide uuringuid (Kirsch jt, 2020; Magson jt, 2021; Choi jt, 2021). Eelnevalt mainitud uuringuid on käsitletud töös, kuna need viidi läbi kahel ajaperioodil ehk enne koroonapandeemiat ning selle ajal, mis annab täpsema ja selgema ülevaate tekkinud muutustest. Tervise Arengu Instituudi (2021) uuringust, milles osales kokku 287 (198 tüdrukut ning 89 poissi) 7.-9. klassi last Harjumaalt, Ida-Virumaalt, Võrumaalt ja Läänemaalt, selgus, et ligi pooled küsitluses osalenud lastest tunnevad, et COVID-19 on mõjutanud nende elu negatiivselt. Suurem osa lapsi tõi välja, et pandeemia on negatiivselt mõjutanud nende suhtlemist sõprade ja lähedastega. Kõige rohkem tuntakse puudust ka piiranguteta väljas käimisest, vabalt liikumisest, üleüldisest vabadusest ja elust enne COVID-19 kriisi (Tervise Arengu Instituut, 2021). Lisati veel, et eriti tuntakse puudust reisimisest, üritustest ja pidudest nii oma seltskonnas kui ka vabas õhus ja poes käimisest. Stoecklini jt (2021) uuringust selgus, et olenemata negatiivsetest emotsioonidest, mõistsid lapsed pandeemia tõsidust ning kõiki sellega tulenevate reeglite vajadust.

Lisaks vaba aja veetmisvõimaluste kadumisele avaldasid Eesti ja Šveitsi lapsed mure suure muutuse pärast, mis toimus üleöö kaugõppesse kolimisega (Stoecklin jt, 2021). Stoecklin jt, 2021 uuringust, kus tutvustatakse Šveitsis, Kanadas ja Eestis läbiviidud uuringu tulemusi, selgub, et Kanadas suleti koolid enam kui 8 nädalaks ning sellega seoses mainisid lapsed, et igatsesid õpetajaid ja ootasid kontaktõppe algust, et neid uuesti näha. Sama selgus ka Eesti laste puhul, kes soovisid, et koolid oleksid avatud, et saaks uuesti sõpradega suhelda ja võtta osa kontaktõppest, et õppeedukus oleks parem (Tervise Arengu Instituut, 2021). Veel lisavad Stoecklin jt (2021), et kõige enam pakkus lastele suurt pettumust aastalõpu koolitegevuste, näiteks etenduste, koolilõpu aktuste või reiside ära jäämine. Lisaks selgus, et lapsed väärtustasid võimalust oma tööd, tegevuste tempot ja aega ise planeerida. Lapsed tundsid, et töötavad osaliselt üksi olles kiiremini, sest nad ei pidanud ootama, kuni teised mõistavad õpetajate antud juhiseid või materjali ning mõned isegi tunnistasid, et see oli nende jaoks parim olukord ja jäi mulje, et nende koolielu on läinud paremaks (Tervise Arengu Instituut, 2021; Stoecklin jt, 2021).

1.1.2. Koroonärevus ning laste mured ja kartused

Enamik lapsi mõistis koroonapandeemiat tõsise probleemina (Stoecklin jt, 2021; Vasileva jt, 2021). Mondragon jt, (2021) kinnitavad oma uuringuga, et 3-12-aastased lapsed peavad viirust oma vaenlaseks. Lisaks selgus eelnevalt mainitud uuringust, et lapsed kogesid hirme ja muresid, mis on eriti seotud riskiga viiruse edasikandmisest oma vanavanematele. Vogel jt (2021) uuringust selgub samuti, et 9-18-aastased lapsed muretsevad pigem oma pere ja lähedaste, mitte niivõrd enda pärast. Kognitiivsel tasandil võib laste väärarusaam viirusest või sellega kaasnevatest piirangutest viia haigestumise riski ülehindamiseni ja seejärel suurendada mure enda või lähedaste haigestumise pärast (Mondragon jt, 2021). Tüüpilised teatatud väärarusaamad hõlmasid uskumusi, et inimesed jäävad alati haigeks, kui nad piirangutest kinni ei pea, uskumusi, et halb enesetunne tähendab, et lapsel oli koroonaviirus, või uskumused, et inimesed surevad alati, kui nad viirusesse haigestuvad (Mondragon jt, 2021). Lapsed väljendasid muret, et asjad ei saa enam kunagi endiseks või olukorrale ei leita lahendust, mis võib olla seotud ka nende piiratud teadmiste ja võimega ennustada pandeemia tagajärgi, laste mured võivad olla seotud suurenenud hirmude ja haavatavuse tajumisega (Dalton jt, 2020).

Mondragon jt (2021) uurimistöös selgus, et käitumise osas väljendasid lapsed suurenenud ärevust ning haavatavust, mistõttu vältisid nad kõikvõimalikke riske ning otsisid oma vanematelt turvatunnet ja tuge. Vasileva jt (2021) uuringust aga selgus, et lisaks koroonakartusele suurenesid ka teised hirmud, näiteks pimeduse või üksi olemise kartus. Mondragon jt (2021) tööst selgus, et eriolukorraga kaasnes ka laste negatiivsete emotsioonide tõus ehk tõusid näiteks laste kartus, kurbus, närvilisus, mure ja üksildus. Kartus ja kurbus ei olnud seotud ainult eriolukorraga, vaid viiruse endaga. Vogel jt, 2021 leidsid oma uurimuses, et tüdrukud tajuvad ärevust seoses koroonaga rohkem kui poisid. Samuti muretsesid tüdrukud rohkem iseenda, sõprade ja pere, oma linna, riigi ja maailma pärast (Vogel jt, 2021). Lapsed tajusid ennast sotsiaalsetest rühmadest äralõigatuna eriolukorra suhtes haavatava ja pessimistlikuna, mis tekitas kokkuvõttes negatiivseid meeleoluseisundeid ja ärevust, mis pandeemia ajal veelgi süvenesid (Liu jt, 2020).

Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021) leidsid oma uurimusest, kus paluti lastel pidada päevikut koroonapandeemia ajal, et poisid olid oma päevikutes pigem arvandmete põhised ning analüüsisid neid, tundes mure laialdase leviku ja kasvavate surmade üle. Samas tüdrukud kirjutasid rohkem oma tunnetest ja suhetest sõprade ja pereliikmetega. Lisaks selgus, et poiste seas oli rohkem neid, kes muretsesid viiruseleviku pärast, näiteks üks poiss oli mures oma isa tervise ja heaolu pärast ning teine üldisemalt eakamate inimeste tervise osas. Kutsari ja Kurvet-Käosaare (2021) uuringust selgus veel, et poisid väljendasid rohkem muret seoses igapäevaeluga, näiteks distantsõppe olemuse, unerežiimi, vanemate tervise ja ohutuse osas, kui tüdrukud.

1.2. Laste heaolu mõiste ja määratlemine

Heaolu on termin, mille definitsioon on endiselt suures osas määratlemata ning see on endaga kaasa toonud heaolu hägused ja liiga laialdasi mõisteid (Forgeard jt, 2011). Teaduskirjanduses kasutatakse seda terminit inimeste elukvaliteedi ülevaatliku käsitlusviisina (Rees jt, 2010). Soffia ja Turneri (2021: 5) sõnul on lihtsamalt öeldes heaolu see „kuidas meil läheb üksikisikute, kogukondade ja rahvastena ning kui jätkusuutlik see on tuleviku jaoks.“ Lisaks lisavad Soffia ja Turneri (2021: 5), et „see hõlmab kõiki elu aspekte, mis on indiviidile endale ja laiemale ühiskonnale olulised“.

Inimeste heaolu puhul on meil võimalik eristada selle kahte olulist kategooriat: objektiivne ja subjektiivne heaolu (Alatartseva & Barysheva, 2015). Alatartseva ja Barysheva (2015) kohaselt kirjeldavad heaolu objektiivset aspekti materiaalne heaolu ja elukvaliteet, samas subjektiivset heaolu iseloomustavad iga konkreetse indiviidi sisemised kogemused. Ben-Arieh jt (2014) toovad oma töös välja, et laste heaolu käsitlemise puhul on oluline arvestada laste elutingimuste ja heaolu objektiivsete meetmetega. Samuti on oluline võtta arvesse laste arusaamu, hinnanguid ja püüdlusi seoses nende subjektiivse heaolu ja eluga üldiselt ning kolmandaks teiste asjakohaste sidusrühmade (nt lapsevanemad, õpetajad, sotsiaaltöötajad jne) arusaamad, hinnangud ja püüdlused seoses laste elu ja elutingimuste kohta (Ben-Arieh jt, 2014).

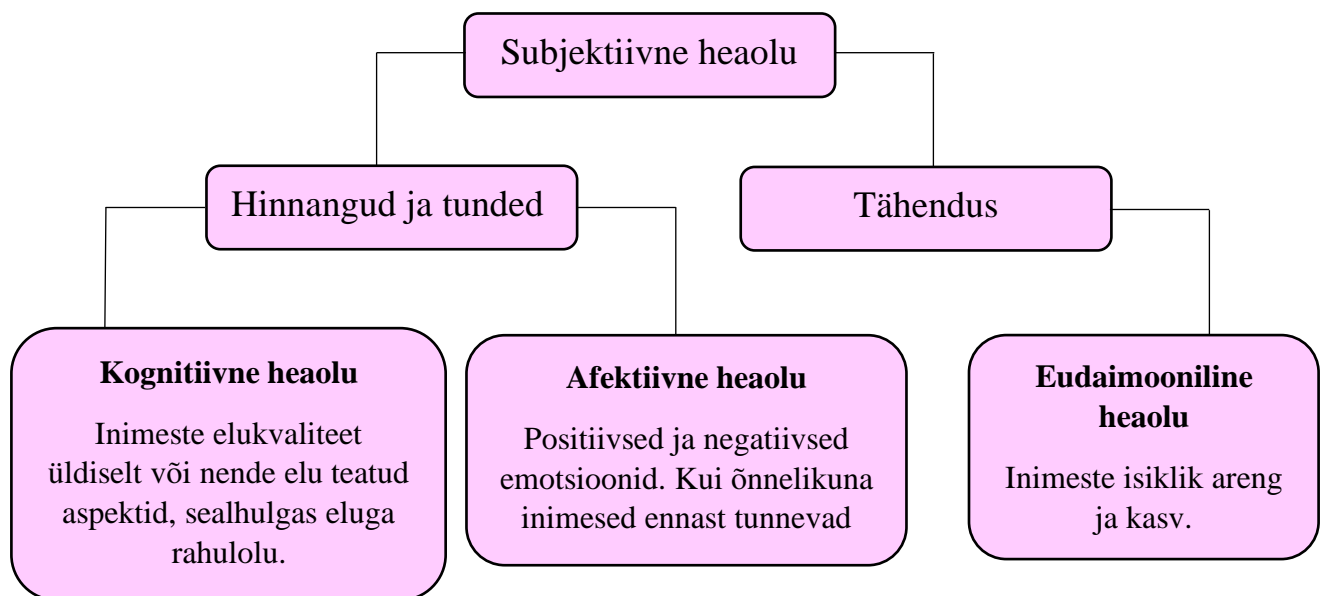
1.2.1. Lapse perspektiiv ja õigused

Pikka aega peeti lapsi kõigest perekonna laienduseks ning nende heaolu vaadeldi vaid läbi täiskasvanute konteksti (Soffia & Turner, 2021). ÜRO laste õiguste konventsioon, mis võeti vastu 1989. aastal ning millega Eesti ühines 1991. aastal, pani aluse lapse käsitlemisele 'siin ja praegu aktiivse indiviidina' ning andis tõeke laste subjektiivse heaolu uurimiseks laste perspektiivist (Soo & Kutsar, 2020). Laste heaolu uurimist nende enda aspektist alustas Qvortrup (1999), mistõttu on viimase kümnendi jooksul hakatud üha enam tõdema, et lapsed on oma elus aktiivsed osalejad, mõtestavad maailma ja on elusündmustest mõjutatud viisil, milles täiskasvanud ei ole alati teadlikud või mida nad ei pruugi mõista (UNICEF, 2021). Seega on oluline eristada laste heaolu täiskasvanute ja spetsialistide arvamusest nende heaolu kohta (Casas, 2012). Ben-Arieh jt, (2014) leiavad, et laste aspektist lähtumine on väga oluline just seetõttu, et vanemate ja ekspertide hinnangud ei anna informatsiooni tegeliku olukorra kohta laste heaolule, vaid täiskasvanute arvamuse kohta laste heaolust. Lastelt endilt andmeid kogudes on võimalik laste heaolu paremini mõista ja edendada (Soo & Kutsar, 2020). Lisaks on uuringud näidanud, et laste vaatenurkade kaasamine on oluline mitte ainult seetõttu, et need erinevad täiskasvanute omadest, vaid ka seetõttu, et seda tehes austatakse lapsi kui isikuid, teavitatakse paremini poliitikakujundajaid, luuakse alus laste kaitsmisele ning tugevdatakse õiguslikke ja poliitilisi võimalusi ning laste sotsialiseerimist (Melton & Limber 1992).

1.2.2. Laste subjektiivne heaolu ja selle tüübid

Laste subjektiivse heaolu puhul saab eristada kognitiivset, afektiivset ja eudaimoonilist (joonis 1) heaolu (Diener, 1984; Kesebi & Diener, 2008; Soffia & Turner, 2021). Gröndal jt (2021), leiavad et subjektiivset heaolu defineeritakse üldiselt kui mitmetahulist konstruktsiooni, mis hõlmab nii eudaimoonilisi, afektiivseid kui ka kognitiivseid aspekte. Heaolu on midagi enam kui lihtsalt õnn, lisaks rahulolu ja õnnelikkuse tundmisele tähendab heaolu inimesena arenemist, eneseteostust ja kogukonda panustamist (Dodge jt, 2012). Positiivne ja negatiivne heaolu on kaks sõltumatut konstruktsiooni, mis hõlmavad mitmeid emotsioone ning millel on erinevad põhjused ja tagajärjed (Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999).

Diener jt (1984) juhivad tähelepanu, et subjektiivsel heaolul on kolm põhitunnust: (1) põhineb iga inimese kogemustel, arusaamadel ja hinnangutel nendele kogemustele; (2) peegeldab positiivsete afektide sagedast kogemist ja negatiivsete afektide harva esinemist; ning (3) see sisaldab üldist elu hindamist, mida nimetatakse "eluga rahuloluks". Soffia ja Turner (2021) toovad oma töös välja, et mitmed autorid on enda subjektiivsele heaolule suunatud uurimistöö puhul käsitlenud ainult kognitiivset ja afektiivset heaolu. Põhjuseks toovad Vittersø jt (2010) välja selle, et eudaimoonilise heaolu põhimõtted erinevad kognitiivse ja afektiivse heaolu omadest. Kui kognitiivne ja afektiivne heaolu põhinevad hinnangutel ja tunnetel, siis eudaimooniline heaolu põhineb tähendusel (Soffia & Turner, 2021). Lisaks selgub eudaimoonilistest teooriatest, et heaolu ei ole tulemus vaid protsess, mille käigus täidetakse oma tõelist olemust, mida saab seostada oma tähendustundega, eesmärgi ja kontrolliga (Soffia & Turner, 2021; Ryan & Deci, 2001). Aristoteles defineeris eudaimooniat kui enda tundma õppimist ning saama selliseks inimeseks, kes sa oled (Ryff, 1989). Samuti märkis Ryff (1989), et vanakreeka tõlkes ei viita sõna „eudamoonia“ õnnele, vaid pigem oma potentsiaalide realiseerimisele ja isiklikule arengule.

Joonis 1. Subjektiivse heaolu komponendid (Soffia & Turner, 2021)

Käesolev bakalaureusetöö keskendub kognitiivsele heaolule, mis viitab eluga rahulolu tahtlikule, eesmärgipärasele hindamisele ning palub inimestel anda hinnanguid oma elu või selle konkreetsete aspektide kohta vastavalt oma kriteeriumidele, tavaliselt selleks, et teada saada, kas nad tunnevad end üldiselt rahulolevana või mitte (Soffia & Turner, 2021; Luhmann jt, 2012). Kognitiivne heaolu keskendub inimese enda hinnangutele ja sellele, mil määral ta ise nende hinnangutega rahul on ning kuna antud teemat on laste puhul väga vähe uuritud on oluline tõsta teadlikust ka laste eluga rahulolu kohta nende enda aspektist (Soffia & Turner, 2021; Bradshaw jt, 2011; Diener jt, 1999). Sotsiaalteadlased on keskendunud sellele, milline on inimeste meelest hea elu ning mis on need aspektid elus, mida hinnatakse positiivselt (Diener, 2009). Eluga rahulolu üks levinumaid ning kasutatavamaid mõõtmiseviise on Diener'i jt (1985) välja töötatud *Satisfaction With Life Scale* (SWLS), mille eesmärgiks on hinnata inimeste eluga rahulolu tervikuna. Skaala ei hinda rahulolu konkreetsete eluvaldkondadena, kuid see võimaldab vastajatel neid valdkondi siduda ükskõik millisel viisil (Diener jt, 1998). Sama skaala on Anne Maria Gadermann (2009) ümber kohandanud kognitiivse heaolu hindamiseks laste puhul. Cheung ja Lucas (2014) toovad välja, et *Single-item Life Satisfaction* mõõteviis, kus kasutatakse heaolu mõõtmiseks ainult ühte küsimust, toimib sama tõhusalt kui eelnevalt mainitud mõõtevahendid.

1.3. Varasemad uuringud COVID-19 mõju kohta laste subjektiivsele heaolule

Eestis on varasemalt uurinud COVID-19 mõju laste subjektiivsele heaolule Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021). Uuring viidi läbi kahel korral ning andmete kogumiseks kasutati kahte meetodit, milleks oli laste päevikute pidamine 2020. aasta kevadel, kui koroonat oli alles jõudnud Eestisse ning poolstruktureeritud intervjuud, mis viidi läbi aasta pärast ehk 2021. aasta kevadel (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021). Esimeses uuringupooles ehk päevikute pidamises osales 39 (24 tüdrukut ja 15 poissi) last vanuses 12-18 eluaastat, teises uuringupooles ehk intervjuus osales 24 (7 tüdrukut, 4 poissi ning 13 last, kes ei täpsustanud oma sugu) last vanuses 8-15 (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021). Kutsari ja Kurvet-Käosaare (2021) uuringust selgus, et kuigi lapsed said aru olukorra tõsidusest, süüdistasid nad pandeemiast tulenevaid reegleid nende vabaduse võtmises ning eluga rahulolu halvenemises, näiteks muutus raskeks sõpruse säilitamine ning tõhus õppimine. Lisaks selgus eelnevast uuringust, et

piirangute seadmine võib laste jaoks suurendada pandeemia negatiivset mõju nende heaolule ning suurendada nendevahelist sotsiaalset ebavõrdsust.

COVID-19 mõjusid Eesti laste subjektiivsele heaolule on uurinud ka Kutsar jt (2022), milles analüüsiti 2021. aasta kevadel kogutud Rahvusvahelise laste heaolu eri-uuringu andmeid. Kutsari jt (2022) uuringust selgus, et kolme aasta taguse uuringuga võrreldes on laste puhul märgata negatiivsete emotsioonide suurenemist ning rõõmsate ja energilisemate laste vähenemist. Lisaks selgus, et koroonapandeemia ajal on laste üldine eluga rahulolu ajas langenud ning tüdrukute puhul oli langus suurem kui poistel.

Sama teemat on uurinud Kirsch jt (2020) Luksemburgi 6-16-aastaste laste subjektiivse heaolu muutuseid seoses koroonaviirusega. Uuring viidi läbi koroonapandeemia esimese laine ajal 2020. aasta mai-juuli kuudel kasutades ankeetküsitlust, mille said lapsed täita veebis. Lisaks viidi läbi ka intervjuud lastega vanuses 8-16 eluaastat (Kirsch jt, 2020). Kirsch jt (2020) veebiuuringus osales kokku 719 last, kuid analüüsiks kasutati 680 lapse andmeid ning intervjuudes, mis viidi samuti läbi veebis, osales 22 last (14 poissi, 8 tüdrukut). Kirsch jt (2020) leidsid oma uurimuses, et enne COVID-19 tulekut olid vastanutest 96% rahul või isegi väga rahul oma eluga. Samas koroonaviiruse ajal tehtud küsitluses selgus, et rahul või väga rahul olid oma eluga 67% (Kirsch jt, 2020). Tüdrukute puhul esines rohkem negatiivseid tundeid pandeemia ajal kui poistel ning uuringus osalenud vanemate laste (12-16-aastased) puhul esines negatiivseid tundeid rohkem kui nooremate (6-11-aastaste) seas (Kirsch jt, 2020).

Magson jt (2021) uurisid koroonapandeemia mõju Austraalias, mis oli osa juba pikaajalisest laste heaolu riskide projektist (RAW), mida on läbi viidud veebiküsitlusena viimase nelja aasta jooksul. Uuringusse kutsuti osalema 467 last, kellest küsitlusele vastas 248 last vanuses 13-16 eluaastat ning osales peaaegu võrdne arv poisse (122) ja tüdrukuid (126). Magsoni jt (2021) uuringust selgus, et üldine eluga rahulolu on vähenenud ning eriti oli langust näha just tüdrukute seas. Vanuselises lõikes ei leitud olulisi erinevusi ühegi kolme eelnevalt mainitud tunnuse puhul (Magson jt, 2021). Lisaks selgus, et laste puhul, kelle stressitase seoses COVID-19-ga oli suurenenud, oli märgata ka eluga rahulolu langust.

Koreas viidi Choi jt (2021) poolt läbi uuring õpilaste igapäevaelus ja psühholoogilises heaolus enne koroonapandeemiat ja selle ajal neljanda klassi laste seas. Esimesed andmed koguti 2018. ja 2019. aastatel Lõuna-Korea laste ja laste paneeluuringu (KCYPs) abil ning teine uuring viidi läbi 2020. aastal (Choi jt, 2021). KCYPs on üleriigiline uuring, mis on jälgitud 2607 lapse arengut alates 2018. aastast, mil nad olid neljanda klassi õpilased (Choi jt, 2021). Kokku osales uuringus 166 (84 poissi; 82 tüdrukut) neljanda klassi last vanuses 9 ja 10 eluaastat ning uuring viidi läbi veebis (Choi jt, 2021). Choi jt (2021) uuringust selgus, et 9-10-aastaste Lõuna-Korea laste eluga rahulolu ei ole muutunud võrreldes ajaga enne COVID-19 tulekut. Lisaks leiti, et laste eluga rahulolu mõjutas positiivselt pereliikmetega hästi läbisaamine ning koolitegevuses osalemine. Lastel, kes suhtlesid rohkem oma vanematega, esinesid ka kõrgemad subjektiivse heaolu tulemused. Samas leiti ka, et akadeemiline kaasamine tõstis laste eluga rahulolu (Choi jt, 2021).

1.4. Probleemiseade

Viimase kümnendi jooksul on hakatud mõistma, et lapsed suudavad oma elus ise aktiivselt osaleda ning on võimelised maailma mõtestama, mistõttu on hakatud järjest rohkem huvi tundma laste heaolu kohta nende enda perspektiivist (UNICEF, 2021). Lapse subjektiivset heaolu, sealhulgas eluga rahulolu on oluline uurida, kuna tulenevalt eriolukorrast, muutus järsku ja väga mitmeid asjaolusid laste eludes, näiteks suleti pandeemia tagajärjel koolid ja meelelahutusasutused, mille tulemusel on olnud piiratud üle 12-aastaste laste tegevused ning vaba aja veetmise võimalused (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Olenemata sellest, et võeti kasutusele vaktsiin, kehtisid pikalt ikka piirangud, mis piirasid vaktsineerimata inimeste, sh üle 12-aastaste laste meelelahutusasutustes käimist (Kutsar & Kurvet-Käosaar, 2021). Piiranguid karmistatakse ja leevendatakse vastavalt haiguse levikule, mistõttu on ajaperioode, kus vaktsineerimata lapsed saavad nautida kinoelamusi või muid meelelahutustegevusi, samas on ka perioode, kus ei saa (Tervise Arengu Instituut, 2021). Laste rutiini kadumine ning vaba aja veetmise võimaluste piiramine võib aga mõjutada laste eluga rahulolu (Tervise Arengu Instituut, 2021). Samas on vähe uuringuid, mis on käsitletud laste üldist eluga rahulolu ehk kognitiivse heaolu muutust COVID-19 ning sellele eelnenud aja võrdluses. Autorile teadaolevalt on sarnaseid uuringuid väljaspool Eestit läbi viidud Luksemburgis (Kirsch jt, 2020),

Austraalias (Magson jt, 2021) ja Lõuna-Koreas (Choi jt, 2021), kus suuremas osas on üldine eluga rahulolu langenud kõikide riikide puhul, peale Lõuna-Korea, kus muutusi märgata ei olnud. Laste eluga rahulolu muutuseid ajas on uurinud Eestis Kutsar jt (2022), millest selgus, et laste eluga rahulolu on langenud seoses koroonapandeemia tulekuga. Eelnevalt mainitud uuringu puhul võrreldi laste eluga rahulolu hinnangut rahvusvahelise laste heaolu uuringu III laine ja COVID-19 eri-uuringu andmetel ning tulemusi võrreldi soo ja perestruktuuri lõikes.

Üheks teemaks, mida ei ole eriti palju uuritud pandeemia tulekuga on laste mured ja kartused seoses koroonaviirusega, sealhulgas koroonärevus. Tulenevalt sellest, et tegemist on uue olukorraga kõikide jaoks ning viiruse kohta ei ole eriti palju teada, tekkis lastel erinevaid muresid ja kartuseid nagu selgus Mondragon jt (2021) uurimistööst, milles osalesid Põhja-Hispaania lapsed. Minu uuringu olulisus seisneb selles, et uurin Eesti laste koroonärevuse esinemist. Lisaks erinevalt Kutsar jt (2022) uuringust, laste eluga rahulolu võrdlemiseks COVID-19 eelse ajaga kasutasin COVID-19 ajal antud retrospektiivset hinnangut ning lisaks soole vaatasin tulemusi vanuse ja majandusliku olukorra lõikes ning eluga rahulolu seost koroonärevusega.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on anda ülevaade Eesti laste üldise eluga rahulolu muutustest, koroonärevuse esinemisest ja nende omavahelistest seostest. Sellest tulenevalt otsitakse vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele:

1. Kuidas on laste seas üldine eluga rahulolu muutunud COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses, sealhulgas soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes?
2. Milliste laste puhul on toimunud suurimad muutused eluga rahulolu osas seoses COVID-19 tulekuga soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes?
3. Milliste laste puhul esineb koroonärevusi rohkem soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes?
4. Kuivõrd on seotud laste koroonärevus ja nende eluga rahulolu COVID-19 ajal, sealhulgas soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes?
5. Kuivõrd on laste koroonärevus seotud nende eluga rahulolu muutustega, sealhulgas soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes?

2. METOODIKA

Laste perspektiivi välja selgitamiseks on võimalik läheneda kahel viisil, kas kvalitatiivselt, mis eeldab subjektide isiklike kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste uurimist või kvantitatiivset, mille kaudu on võimalik kirjeldava statistika kaudu anda edasi ülevaade tunnuste jaotustest ning prognoosida tunnuste vahelisi seoseid (Õunapuu, 2014). Antud uurimistöös raames on kasutusel kvantitatiivne uurimismeetod, kuna analüüs viidi läbi arvuliste andmetega ning sellisel viisil on võimalik välja selgitada seoseid mitmete erinevate tegurite ja laste eluga rahulolu muutuste vahel COVID-19 ajal ning enne seda.

2.1. Andmestik ja valim

Bakalaureusetöös kasutatavad andmed on pärit rahvusvahelise laste heaolu uuringu (Children's World, i.a) COVID-19 Eestis läbi viidud eri-uuringust, mis koguti 2021. aasta kevadel. Children's World projekti raames keskendutakse peamiselt laste subjektiivsele heaolule ehk kogutakse andmeid laste arusaamadest ja hinnangutest nende elu, igapäevategevuste ning ajakasutuse kohta, läbi mille soovitakse parandada laste heaolu. Rahvusvaheline Laste Heaolu Indikaatorite Ühing (ISCI), kes on Children's World projekti rajaja, viis läbi esimese uuringu 2011. aastal, milles osales 6 riiki (Soo ja Kutsar, 2020). Eesti lapsed on projektis osalenud nüüdseks kolm korda – 2013., 2018. ja 2021 aastal, millest viimase puhul on tegemist COVID-19 eri-uuringuga (Soo ja Kutsar, 2020).

Analüüsi teostamiseks on valitud Children's World andmestik, kuna kasutades kvantitatiivset lähenemist oli antud projekti eesmärgiks koguda usaldusväärseid ja esinduslikke andmeid lastelt endilt. Tegemist on rahvusvahelise uuringuga, mille sihtrühmaks olid 2021. aasta eeluuringus 4.-6. klassi lapsed. Eesti andmed on kogunud Tartu Ülikooli teadlased. Uuringus osales kokku 1310 Eesti last.

Uuringu põhjal on võimalik jälgida ja tõlgendada Eesti laste üldist eluga rahulolu ning võrrelda selle muutumist COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud ajal, samuti on võimalik uurida ka laste vahelisi erinevusi (Children's World, i.a).

Tabel 1. Laste jaotus taustatunnuste lõikes.

		N	%
Sugu	Tüdruk	636	50,6
	Poiss	622	49,4
Vanus	10	165	13,1
	11	397	31,6
	12	424	33,7
	13	272	21,6
Majanduslik olukord	Mure ei ole (0-3)	750	61,8
	Mõningad mured (4-6)	228	18,8
	Väga suur mure (7-10)	235	19,4

Antud töös kasutatud uuringu valimit on kirjeldatud tabelis 1. Tabelist 1 selgub, et poiste ja tüdrukute osakaal kasutatud andmestikus on suhteliselt võrdväärne. Seejuures on „Ma ei mõtle endast kui poisist või tüdrukust“ vastanud, aga ka 9- ja 14-aastased lapsed valimist välja jäetud nende vähesuse tõttu. Vanuse poolest on võrdväärset 11- ja 12-aastastel, kuid 10- ja 13-aastaste laste osakaal on väiksem. Majandusliku olukorra puhul esineb ülekaal nende laste seas, kellel ei esinenud eriti pere rahaasjade pärast muresid vastamisele eelneva kuu jooksul, samas lapsed, kes mingil määral on mures või väga palju muretsevad on suhteliselt võrdse osakaaluga.

2.2. Analüüsis kasutatud tunnuste kirjeldus

Laste eluga rahulolu muutuste uurimiseks esitati ankeetküsitluses kaks küsimust: (1) mõeldes oma elule enne koroonat, kui rahul Sa olid oma eluga üldiselt? Ning (2) mõeldes oma elule nüüd koroonaajal, kui rahul Sa oled oma eluga üldiselt? Eluga rahulolu mõõdeti 11-palli skaalal: 0-10, kus 0 on „Üldse mitte rahul“ ja 10 „Täiesti rahul“. Antud töös tähendab 'enne COVID-19' aega enne märtsi 2020 ning 'COVID-19 ajal' eelkõige kevadet 2021. Lisaks Originaalskaala ümberkodeerimisel arvestasin laste kalduvust vastata kõrgemate väärtuste suunas (Ben-Arieh jt, 2007) ning ka keskmise väärtust (enne – 8,36; nüüd – 7,24). Keskmistest lähtuvalt on 6 mõlema puhul madal tulemus, seega jagasin vastused kolmeks: 0-6 „Ei ole üldse rahul“, 7-8 „keskpärane“ ning 9-10 „Täiesti rahul“. Lisaks arvutasin ka koroonapandeemia ajal ning ajal enne seda, aritmeetiliste keskmiste põhjal muutuse eluga rahulolu osas. Selleks arvutasin eluga rahulolu enne ja nüüd aritmeetilise keskmise muutuse, ehk lahutasin koroonapandeemia aegsetest keskmistest enne koroonapandeemiat saadud keskmised.

Laste koroonamurede ja kartuste teadasaamiseks oli esitatud 7 erinevat väidet: (1) ma väga kardan koroonat, (2) koroonast mõtlemine paneb mind ennast halvasti tundma, (3) mu käed muutuvad higiseks, kui ma koroonast mõtlen, (4) ma kardan koroonat tõttu surra, (5) ma muutun närviliseks, kui televiisorist või sotsiaalmeediast koroonaga seotud vaatan, (6) ma ei saa magada, sest olen mures, et võin koroonat saada, (7) mu süda lööb väga kiiresti, kui mõtlen koroonat saamise peale. Väited koondan kokku üheks tunnuseks, mille nimetan koroonaaärevuseks ($\alpha = 0,87$). Koondtunnuse arvutasin väidete aritmeetilise keskmistena. Väidetele sai vastata 5-palli skaalal, milleks olid 0 - Üldse ei ole nõus, 1 - Olen natuke nõus, 2 - Olen teatud määral nõus, 3 - Olen peaaegu nõus ning 4 - Olen täiesti nõus. Kodeerin kokku variandid 0 ja 1 ning 3 ja 4, kuna tegemist on suhteliselt sarnaste vastustega, millel on suuremas osas ka sarnane osakaal ning nimetan ümber vastavalt: 0-1 = madal, 2 = keskmine, 3-4 = kõrge. Koroonaaärevuse otspunktideks on seega 1 ja 3.

Sotsiaaldemograafiliste tunnustena kasutasin analüüsis soo, vanuse ja majandusliku olukorra tunnuseid. Soo tunnuse puhul oli andmestikus võimalik valida, kas sa oled tüdruk, poiss või sa ei mõtle endast kui poisist või tüdrukust. Vanuse puhul mingeid gruppe tekitatud ei olnud, vaid sai valida 9-14 eluaasta vahel ning viimaseks variandiks oli ka „Muu vanus?“. Majandusliku olukorra puhul oli

lastel võimalik vastata 11-palli skaalal kui suurt mure nad viimase kuu jooksul tundsid pere rahaasjade pärast koroonaajal, kus 0 – üldse mitte ning 10 – väga palju. Viimane tunnus kodeeriti ümber kolmeks kategooriaks nii, et tunnused jaguneksid võrdselt: 0-3 – mure ei ole, 4-6 – mõningad mured, 7-10 – väga suur mure.

2.3. Analüüsimetodid

Empiirilise analüüsi tegemiseks kasutasin kvantitatiivset analüüsimetodit. Andmete analüüsiks kasutasin statistikaprogrammi SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) ning jooniste koostamiseks programmi Excel.

Eluga rahulolu muutuste leidmiseks kasutasin sagedusjaotust, et tuua välja laste üldise eluga rahulolu muutused ajas. Seejärel kasutasin risttabeleid, et uurida täpsemalt, millistel lastel oli eluga rahulolu muutus ajas suurem. Risttabelitega sain vaadata tunnuste esinemise osakaalu teiste tunnuste lõikes. Risttabelisse lisasin eluga rahulolu enne ja nüüd (koroonapandeemia ajal) protsentjaotused soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes. Lisaks tõin välja ka keskmised ja standardhälbed. Eluga rahulolu muutuse analüüsimiseks leidsin muutused keskmistes ning tõin need välja ka protsendina. Eluga rahulolu muutuste statistilise olulisuse leidsin Kruskal-Wallise ja Mann-Whitney teststatistikute abil. Kruskal-Wallise testi abil selgitasin välja, milliste rühmade vahel esinevad statistiliselt olulised erinevused. Seejärel viisin läbi Manni-Whitney testi, mille abil leidsin statistilise olulisuse eluga rahulolu ja vanusegruppide ning majandusliku olukorra vahel lähemalt. Manni-Whitney test on alternatiiv sõltumatute valimite t-testile, kui üldkogumi andmed ei vasta normaaljaotuse eeldusele.

Koroonäärevuse esinemise leidmiseks kasutasin protsentjaotust, mille abil saab hinnata erinevuste suurust. Lisaks tõin välja ka keskmised ja standardhälbe. Statistilise olulisuse leidmiseks koroonäärevuse ja taustatunnuste vahel kasutasin Kruskal-Wallise ja Mann-Whitney teststatistikuid. Koroonäärevuse puhul kasutasin ka faktorianalüüsi, mida saab kasutada seoste uurimiseks väga suure hulga tunnuste vahel ning selle eesmärgiks on vähendada tunnuste arvu ja avastada tunnuste vaheliste

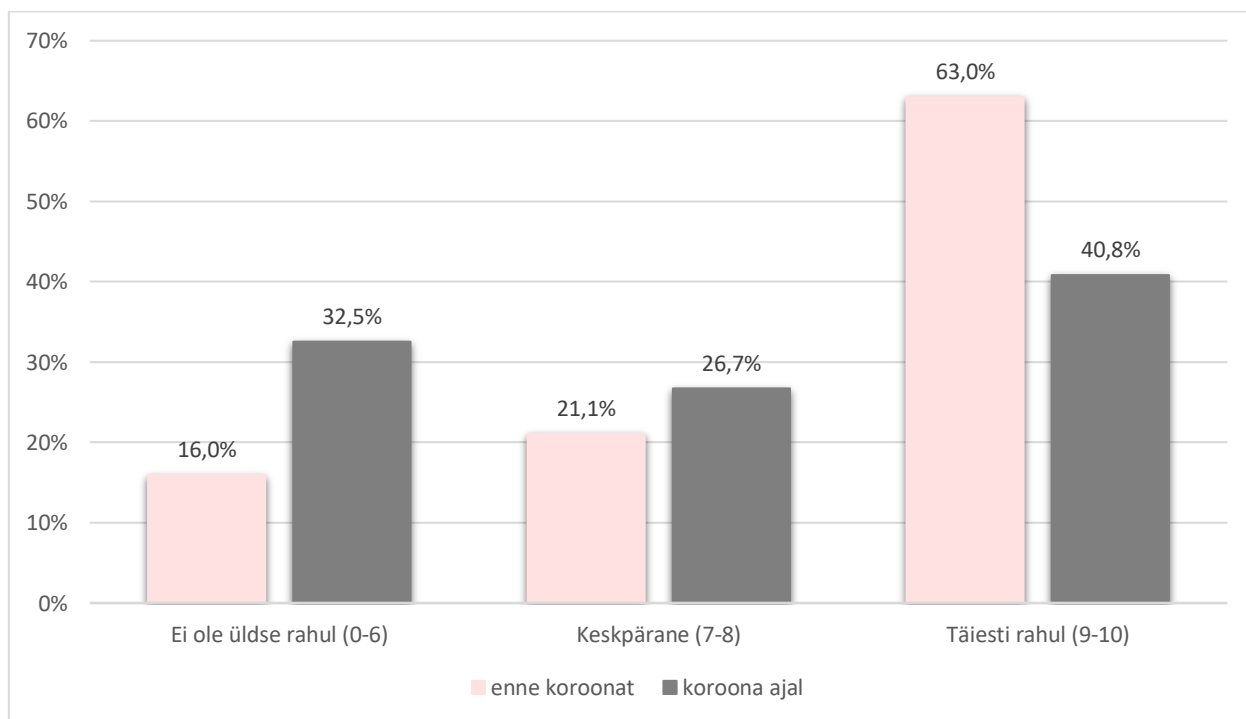
seoste struktuuri (Tooding, 2015). Faktorianalüüsisist selgus, et koroonamurede tunnustest tekib üks kategooria, mida võib näha lisast 1.

Laste koroonaarevuse seose eluga rahuloluga leidmiseks kasutasin *Spearman*'i korrelatsioonikordajat ning tulemuste paremaks tõlgendamiseks tõin välja ka koroonaarevuse esinemise protsentjaotuse eluga rahulolu kohta COVID-19 ajal.

3. ANALÜÜS

3.1. Muutused eluga rahulolu osas COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses

Laste üldine eluga rahulolu on COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses langenud. Enne pandeemia tulekut oli umbes kaks kolmandikku Eesti 4.-6. klassi lastest oma eluga üldiselt täiesti rahul (Joonis 1). Täiesti rahul laste osakaal on koroonapandeemia tulekuga langenud 22,2% võrra. Rahuloluhinnangute keskmine 11-palli skaalal enne koroonapandeemiat oli 8,4 punkti, mis koroonaa ajal langes 7,24 punktini. Eluga mitte rahul olevate laste osakaal on koroonapandeemia tulekuga tõusnud 16,5%. Suurem osa lastest on ka koroonaa ajal täiesti rahul oma eluga.

Joonis 1. Laste üldise eluga rahulolu hinnangute protsentuaalne jaotus enne koroonat ning selle ajal.

Tabelist 2 selgub, et laste üldine eluga rahulolu on muutunud soo ($H = 6,2$; $p < 0,05$) lõikes erinevalt. Tüdrukute puhul on toimunud eluga rahulolu osas oluliselt suurem langus kui poisitel – keskmine langenud vastavalt 17% ja 12%. Seejuures poisid olid tüdrukutest eluga rohkem rahul nii enne koroonapandeemiat kui ka selle ajal. Enne koroonapandeemiat olid poisid eluga rahul 67% ning tüdrukud 61%, samas koroonapandeemia ajal olid poisid eluga rahul 46% ning tüdrukud 36%.

Laste üldine eluga rahulolu on muutunud vanuse ($H = 34,7$; $p < 0,001$) lõikes erinevalt, seejuures oluliselt erinevalt kõikide vanusrühmade võrdluses. Kõige suurem eluga rahulolu langus on toimunud 10-aastaste laste seas, seejärel 11-aastaste, siis 12- aastaste ning kõige väiksem langus on toimunud 13- aastaste laste puhul. Enne koroonapandeemiat langes laste üldine eluga rahulolu vanuse kasvades - 10-, 11-, 12-, 13-aastastest olid eluga täiesti rahul vastavalt 77%, 70%, 61% ja 51%. Koroonapandeemia ajal laste eluga rahulolus vanuselised erinevused aga puuduvad.

Laste üldine eluga rahulolu on muutunud majandusliku olukorra ($H = 9,3$; $p < 0,01$) lõikes erinevalt. Täpsemalt eristuvad lapsed, kellel on väga suur mure pere rahaasjade pärast ja kellel pole muret – eluga rahulolu keskmine langes vastavalt 19% ja 13%. Teiste majandusliku olukorra rühmade võrdluses olulisi erinevusi eluga rahulolu muutuses ei esinenud. Enne koroonapandeemiat oli üldine eluga rahulolu madalaim lastel, kellel oli mõningaid muresid pere rahaasjade pärast (täiesti rahul 49%), erinedes oluliselt lastest, kes ei pidanud pere rahaasjade pärast muretsema ja kes tundsid väga suurt muret pere rahaasjade pärast (67%). Koroonaajal oli üldine eluga rahulolu oluliselt madalam lastel, kellel oli mõningaid või väga suuri muresid pere rahaasjade pärast (täiesti rahul vastavalt 30% ja 34%) võrreldes lastega, kellel muresid polnud (46%).

Tabel 2. Üldine eluga rahulolu enne ja koroonapandeemia ajal (protsentjaotus ning aritmeetiline keskmine) ning eluga rahulolu keskmise muutus taustatunnuste lõikes (H – Kruskal-Wallise teststatistik; SH – standardhälve)

		Üldine eluga rahulolu											
		ENNE					NÜÜD						
		Ei ole üldse rahul, %	Kesk-päraselt rahul, %	Täiesti rahul, %	Keskmine	SH	Ei ole üldse rahul, %	Kesk-päraselt rahul	Täiesti rahul	Keskmine	SH	Eluga rahulolu keskmise muutus	Eluga rahulolu keskmise muutuse %
Sugu	Tüdruk	15	24,3	60,7	8,3 ^P	2,2	36,9	27,4	35,7	7,0	2,7	1,4	17%
	Poiss	15,2	17,8	67	8,5 ^T	2,2	27,7	26,1	46,1	7,5	2,6	1,0	12%
	H	6,4*					16,8***					6,2*	
Vanus	10	6,6	16,6	76,8	9,0 ^{11,12,13}	1,9	33,6	29,6	36,8	7,2	2,5	1,8 ^{11,12,13}	20%
	11	12,5	17,5	70,3	8,6 ^{10,12,13}	2,1	34,5	24	41,5	7,1	2,9	1,6 ^{10,12,13}	19%
	12	16,4	22,9	60,7	8,3 ^{10,11,13}	2,2	31,3	29,4	39,3	7,3	2,5	1,0 ^{10,11,13}	12%
	13	22,4	26,3	51,4	7,8 ^{10,11,12}	2,5	31,4	24,7	43,9	7,1	2,9	0,6 ^{10,11,12}	8%
	H	49,5***					0,285					34,7***	
Majanduslik olukord	Mure ei ole	12,7	20,1	67,2	8,3 ²	2,2	27,6	26,4	46	7,2 ^{2,3}	2,6	1,1	13%
	Mõningad mured	23,2	28	48,8	7,8 ^{1,3}	2,4	43,9	25,9	30,2	6,6 ¹	2,6	1,2	15%
	Väga suur mure	15,3	18	66,7	8,4 ³	2,3	37,6	29	33,5	6,8 ¹	2,8	1,6	19%
	H	75,5***					75,6***					28,5**	

Märkus: ^{T,P} - statistiliselt oluliselt ($p < 0,05$) erinev antud soost lastest; ^{10,11,12,13} - statistiliselt oluliselt ($p < 0,05$) erinev antud vanuserühma lastest; *** $p < 0,001$ (Kruskal-Wallise test); ^{1,2,3} – statistiliselt oluliselt ($p < 0,05$) erinev lastest, kellel pere rahaasjade pärast 1 – mure ei ole, 2 – mõningad mured, 3 – väga suur mure

3.2. Koroonärevuse esinemine sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes

Koroonärevuse osas puudusid lastel soolised ($H = 5,7$; $p = 0,13$) ja vanuselised ($H = 6,11$; $p = 0,31$) erinevused. Tabelist 3 selgub, et uuringus osalenud laste puhul esineb kartusi ainult 8% tüdrukutest ning 7% poistest. Vanuselises jaotuses esineb kartusi 10-aastastel 9%, 11-aastastel 8%, 12-aastastel 7% ning 13-aastastel 6%. Teatud määral esineb 7% tüdrukutest kartusi ning 6% poistest, samas vanuselises lõikes 10-aastaste puhul 9%, 11-aastaste puhul 6%, 12-aastaste korral 7% ning 13-aastaste seas 6%.

Koroonärevuse osas erinesid enda pere majanduslikule olukorra erineva hinnangu andnud lapsed ($H = 27,9$; $p < 0,001$). Täpsemalt eristuvad koroonärevuse osas lapsed, kes pere rahaasjade pärast muret ei tunne ja lapsed, kes tunnevad väga suurt muret – kartusi/kõrgel tasemel koroonärevust tunnevad vastavalt 6% ja 13%.

Tabel 3. Koroonärevuse esinemine sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes.

		Madal	Keskpärase	Kõrge	Keskmine	SH	H
		%	%	%	(0-4)		
Sugu	Tüdruk	85,2	7,2	7,6	0,6	1,0	5,7
	Poiss	86,5	6,1	7,4	0,5	1,0	
Vanus	10	82,2	9,2	8,6	0,6	1,0	6,1
	11	85,6	6,2	8,2	0,6	5,6	
	12	86,7	6,5	6,8	0,5	0,9	
	13	87,3	6,3	6,4	0,5	0,9	
Mure ei ole		89,2	5	5,8	0,5 ^{2,3}	0,9	
Majanduslik olukord	Mõningad mured	81,8	11	7,2	0,6 ¹	1,0	45,6***
	Väga suur mure	78,8	8,1	13,1	0,8 ¹	1,1	

Märkus: *** $p < 0,001$; ^{1, 2, 3} – statistiliselt oluliselt ($p < 0,05$) madalam kui antud majanduslikud olukorrad, kus 1 – mure ei ole, 2 – mõningad mure, 3 – väga suur mure

3.3. Laste koroonaärevuse seos eluga rahuloluga COVID-19 ajal ja selle muutusega

Spearman'i korrelatsioonanalüüsi käigus selgus, et eluga rahulolu COVID-19 pandeemia ajal ($r = -0,14$, $p = 0,08$) ja koroonaärevuse vahel statistiliselt olulist seost ei esine. Tabelist 4 selgub, et nii madala kui kõrge koroonaärevusega laste eluga rahulolu COVID-19 ajal on väga sarnane, samas ka kõrgem kui keskpärase koroonaärevusega lastel.

Tabel 4. Laste eluga rahulolu koroonaajal koroonaärevuse rühmade kaupa, % ja keskmine koos standardhälbega (SH), Kruskali-Wallise teststatistik (H), eluga rahulolu muutuse keskmine.

		Eluga rahulolu COVID-19 ajal					
		Ei ole üldse rahul, %	Keskpäraselt rahul, %	Täiesti rahul, %	Keskmine	SH	H
	Madal	31,6	26,8	41,6	7,2	2,7	
Koroona-ärevus	Kesk-pärane	40,3	32,4	27,3	6,8	2,5	14,3
	Kõrge	34,5	21,8	43,7	7,3	2,9	

Kruskal-Wallise testi abil selgub, et koroonaärevuse ja eluga rahulolu muutuse vahel esineb oluline seos ($H = 62,6$; $p < 0,001$). Tabelist 5 selgub, et nii tüdrukute kui ka poiste puhul esineb oluline negatiivne seos koroonaärevuse ja eluga rahulolu muutuse osas, kus tüdrukute puhul on negatiivne korrelatsioon suurem. Vanuselises lõikes selgub, et oluline seos esineb 10-, 11- ja 12- aastaste laste koroonaärevuse ja eluga rahulolu muutuste seoses. Majandusliku olukorra lõikes selgub, et negatiivne korrelatsioon esineb laste puhul, kellel on pere rahaasjade pärast väga suured mured ning mõningad mured.

Tabel 5. Laste eluga rahulolu COVID-19 ajal (0 - Üldse mitte rahul ... 10 - Täiesti rahul) ja eluga rahulolu muutuse seos nende koroonärevusega (0 - Üldse ei ole nõus ... 4 - Olen täiesti nõus) soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes, *Spearmani* korrelatsioonikordajad

			Eluga rahulolu COVID-19 ajal	Eluga rahulolu muutus
Koroonärevus	Sugu	Tüdruk	-0,07	-0,21**
		Poiss	-0,19	-0,12**
	Vanus	10	-0,17	-0,20**
		11	-0,20	-0,17**
		12	-0,09	-0,15**
		13	-0,10	-0,09
	Majanduslik olukord	Mure ei ole	-0,16	-0,09
		Mõningad mured	-0,05	-0,18**
		Väga suur mure	-0,01	-0,19**

Märkus: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

4. ARUTELU JA JÄRELDUSED

Käesolevas bakalaureusetöös uurisin, millised muutused ilmnest laste eluga rahulolu osas nende endi aspektist enne koroonapandeemiat ning selle aja võrdluses, samuti ka milliste laste puhul esineb koroonärevust rohkem esines soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes. Lisaks uurisin, millised seosed esinevad eluga rahulolu ja koroonärevuse vahel sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes ning kuivõrd on koroonärevus seotud eluga rahulolu muutustega.

Analüüsi käigus selgus, et üle poole (63%) 10-13-aastastest lastest olid oma eluga enne koroonapandeemiat täiesti rahul. Kuigi üldises pildis oli suurem osa vastanuid eluga rahul nii enne kui ka koroonapandeemia ajal, siis pandeemia tulekuga langes siiski laste eluga rahulolu 22,2%. Eluga rahulolu langes nii soolise, vanuselise kui ka majandusliku olukorra lõikes. Sarnasele tulemusele jõudsid ka Krisch jt (2020), kes leidsid, et Luksemburgi laste seas langes eluga rahulolu 29% ning ka Kutsar jt (2022) uuringu puhul selgus, et laste üldine eluga rahulolu langes koroonapandeemia tulekuga. Kutsar jt (2022) uuringu puhul võrreldi laste eluga rahulolu hinnangut rahvusvahelise laste heaolu uuringu III laine ja COVID-19 eri-uuringu andmetel, samas käesoleva töö puhul kasutati eluga rahulolu uurimiseks ajas COVID-19 eelse aja kohta retrospektiivset eluga rahuloluhinnangut ehk koroonapandeemia ajal antud hinnangut. Üldise eluga rahulolu languse põhjuseks võib olla see, et tegemist oli kõikide jaoks täiesti uue olukorraga ning esialgu ei olnud ka palju informatsiooni, millise viirusega on täpselt tegu ning kuidas see võib meid kõiki mõjutada. Elu rahulolu langemine on pandeemia ja eriolukorra tõttu mõistetav ning kohati isegi eeldatav tulemus, kuna meelelahutusasutused suleti ning koolid läksid üle distantsõppele. Stoecklin jt (2021) uuringust selguski, et kõige enam pakkus lastele suurt pettumust erinevate kooliürituste ära jäämine, sõprade mitte nägemine ning raskused kooliga, kuna väga palju tuli ise hakkama saada.

Poisid olid nii enne koroonapandeemiat kui selle ajal eluga rohkem rahul kui tüdrukud. Lisaks toimus ka tüdrukute puhul suurem langus eluga rahulolu osas kui poistel. Ka Kutsar jt (2022) ja Magson jt (2021) leidsid oma uurimustes, et tüdrukute eluga rahulolu langes rohkem kui poiste rahulolu seoses koroonapandeemia tulekuga. Tüdrukute elu rahulolu suurem langus võib olla tingitud sellest, et tütarlapsed on üldiselt emotsionaalsemad ja tundlikumad kui poisid mistõttu ka uue olukorra tulek

ning suuremad muutused igapäevaelu rutiinis võisid neile vastuvõetamatumalt mõjuda. Seda kinnitab ka Kirsch jt (2020) uurimus, kus selgus, et tüdrukud teatasid pandeemia ajal oluliselt sagedamini negatiivsetest tunnetest kui poisid. Lisaks võib rahulolu langus ka tuleneda tüdrukute suuremast vajaduses käia kaubanduskeskustes ning olla pidevas kontaktis oma sõbrannadega, kui samas poisid veedavad koos aega arvutis mänges ning ei tunne niivõrd suurt vajadust sotsialiseeruda füüsiliselt, vaid piisab ka kõnedest, mis korraldatakse mängude käigus. Kutsari ja Kurvet-Käosaare (2021) uurimus kinnitab, et tüdrukud olid päevikutes pigem keskendunud suhetele ning ühistegevustele pere ja sõpradega, mis osutusid eriolukorra ajal neile väga oluliseks.

Vanuselises lõikes ilmneb et, enne koroonapandeemiat olid eluga kõige enam rahul 10-aastased ning kõige vähem 13-aastased, samas koroonapandeemia ajal olid tulemused vastupidised, kus kõige enam olid eluga rahul 13-aastased ning kõige vähem 10-aastased. Kõige enam on langenud 10-aastaste laste eluga rahulolu keskmine, seejärel 11-aastaste, 12-aastaste ning kõige vähem 13-aastaste. Sama selgub ka Kirsch jt (2020) uurimusest Luksemburgi laste kohta, et vanemate laste eluga rahulolu enne koroonapandeemiat madalam kui nooremate laste rahulolu. Vastupidiselt küll Eestile langes Luksemburgis vanematel lastel eluga rahulolu pandeemia ajal rohkem kui noortematel, kuid sarnaselt Eestile toimus langus kõikide vanusegruppide puhul. Vanuseline eluga rahulolu langus võib tuleneda sellest, et 10-13-aastaste laste jaoks on väga oluline sõprade olemasolu, nendega sotsialiseerumine ning ajaveetmine, samas eriolukord justkui röövis selle võimaluse neilt ära. Ka Kirsch jt (2020) uurimusest selgub, et lapsed igatsesid eriolukorra ajal kõige rohkem oma sõpru, kuna nendega veedeti igapäevaselt kõige rohkem aega ning olid sõbrad olid üheks olulisemaks osaks lapse elus.

Majandusliku olukorra lõikes on langenud eluga rahulolu keskmine kõige rohkem lastel, kellel esinevad väga suured mured seoses pere rahaasjadega, seejärel lastel, kellel esinevad mõningad mured ning kõige vähem lastel, kellel muresid ei esine. Põhjus, miks väga suurte rahaliste muredega laste puhul langes eluga rahulolu kõige enam, võib tuleneda sellest, et nende elud olid keerulisemad juba enne koroonapandeemiat ning COVID-19 tulek tegi selle raskemaks, mistõttu esineb ka eluga rahulolu langust nende puhul rohkem. Ja ka vastupidiselt, kuna laste puhul, kellel rahalisi muresid ei esine, langes ka eluga rahulolu kõige vähem, võib tuleneda sellest, et kuna nende peredel rahalisi muresid ei olnud, siis ka koroonapandeemia ajal olukord ei halvenenud. The Children's Society

(2021) uuringust selgub, et madala toimetulekuga peredest pärit laste puhul on kõige olulisemaks see, et neil oleks piisavalt raha toidu ja muu eluks vajaliku jaoks, kuid koroonapandeemia võis majanduslikule olukorrale väga halvasti mõjuda ning juba niigi rahalistes raskustes pered seisid silmitsi veelgi suuremate raskustega, näiteks töökaotusega.

Üldises pildis selgub tulemustest, et koroonärevust lastel enamasti ei esine. Lisaks selgus, et poisid ja tüdrukud ei erinenud koroonärevuse poolest, samuti ei esinenud ka vanuselisi erinevusi. Samas esineb seos koroonärevuse ja majandusliku olukorra vahel, kus kõige rohkem on ärevust lastel, kellel esinevad väga suured mured seoses pere rahaasjadega ning kõige vähem laste puhul, kellel muresid ei esine. Mondragon jt (2021) uurimusest on selgunud, et lapsed on eelkõige mures iseenda ja oma lähedaste nakatumise pärast. Samas Vogel jt (2021) ning Kutsar ja Kurvet-Käosaar (2021) uurimustest selgus, et noored on suuremas osas rohkem mures oma lähedaste kui iseenda haigestumise pärast. Ise haigestudes või nakkusliku inimesega kokku puutudes on ka lapse lähedaste haigestumise tõenäosus suurem, mistõttu on lapsed ka mingil määral ikkagi enda haigestumise osas mures. Koroonärevuse esinemise põhjuseks majanduslikult väga suurte muredega laste puhul võib olla see, et lastel on juba enne seda olnud suured mured pere ja raha pärast ning uue ja teadmatu olukorra tõttu tekkis juurde lisamuresid pere ja lähedaste tervise pärast. Ka Daltoni jt (2020) uurimustest selgus, et lapsed kardavad endise elu mitte tagasi saamist või seda, et olukorrale ei leitagi lahendust, mis aga võib tõsta kartust koroonas osas.

Koroonärevuse ja eluga rahulolu vahel olulist seost ei esine, sealhulgas soo, vanuse ning majandusliku olukorra lõikes. See võib tuleneda sellest, et kogu teadaolev info koroonas kohta oli kiiresti interneti vahendusel igale lapsele kättesaadav, samuti räägiti olukorrast, piirangutest ning lahendustest ka koolides ja televiisoritest, mistõttu oli lastele info alati selge ning saadaval. Sama leiavad ka Kirsch jt (2020), et lastega COVID-19-st rääkimine on nende muretaseme vähendamiseks ülimalt oluline faktor ning kui teave on selge ja kooskõlas kogu ülejäänud infoga ei teki lastes ka hirmu ja segadust.

Koroonärevus on negatiivselt seotud eluga rahulolu muutustega nii soolise, vanuselise kui ka majandusliku olukorra lõikes. Mida suurem on koroonärevus, seda rohkem langeb ka laste eluga

rahulolu. Soolises lõikes selgub et tüdrukute koroonärevus on eluga rahulolu langusega tugevamalt seotud kui poiste ärevus. Sooline erinevus võib tuleneda põhjusel, et tüdrukud on emotsionaalsemad ning ärevuse all talusid nad vähem pinget, mis uue pandeemiaolukorraga kaasnes. Tüdrukute suurema emotsioonitaseme ning tundlikuma reageerimise toovad välja ka Kirsch jt (2020) oma uurimistöös. Vanuselises lõikes selgub, et nooremate laste ehk 10- ja 11-aastaste koroonärevus on eluga rahulolu langusega tugevamalt seotud kui vanemate laste koroonärevus. Majandusliku olukorra lõikes selgub, et laste puhul, kellel esinevad väga suured mured pere rahaasjade pärast on koroonärevus tugevamalt seotud eluga rahulolu langusega.

Kuna laste üldise eluga rahulolu suureks osaks on sotsialiseerumine sõpradega ning headele koolitulemustele aitab kaasa õpetaja olemasolu, siis on oluline tähelepanu pöörata, et ka võimaliku tulevase distantsõppe korral oleks õpetaja abi koolitundidel igal hetkel kättesaadav ning võimalikult palju tunde viiakse läbi terve klassiga veebivahendusel, nt zoom või teams, kus lapsed saavad mingil määral kätte ühtekuuluvustunde ning ka koostööd teha ja vajadusel koheselt õpetaja abi küsida. Samuti ajaveetmise osas on oluline selgitada lastele, et vastavalt kehtivatele piirangutele võib olla siiski võimalik eakaaslastega kohtuda ja aega veeta, kuid kinni tuleb pidada kehtestatud reeglitest, et mitte seada ohtu teiste tervist. Koroonärevuste puhul selgus, et informatsiooni liikumine oli piisav, mistõttu uusi hirme seoses eriolukorraga lastel ei tekkinud, mistõttu on oluline, et ka edaspidi nii suuremas pildis kui näiteks kasvõi koolides laste murede ja ärevuse ärahoidmiseks, tuleb jagada neile põhjalikku ning selget informatsiooni, mille nad ka ise vajadusel ülesse leiavad.

Käesoleva bakalaureusetöö puhul üheks nõrgaks kohaks on see, et koroonapandeemia eelse eluga rahulolu hindamine toimus tagantjärgi ehk koroonapandeemia ajal, mistõttu lapsed võrdlesid ankeedi täitmise hetkel kahte erinevat aega. Seetõttu ei pruugi tulemused olla ka niivõrd usaldusväärsed, kui näiteks Kutsar jt (2022) uuringu puhul, kus võrreldi koroonapandeemia eelset aega ning selle eluga rahulolu vastuseid COVID-19 ajal saadud vastustega, samas langevad kahe uuringu tulemused kokku.

KOKKUVÕTE

Käesolevas bakalaureusetöös uurisin Eesti laste üldise eluga rahulolu muutuseid, koroonaarevuse esinemist ja nende omavahelist seost. Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutasin andmeid, mis on pärit rahvusvahelise laste heaolu uuringu (Children's World, i.a) COVID-19 Eestis läbi viidud eriuuringust, mis toimus 2021. aasta kevadel. Uuringus osalesid 4.-6. klassi lapsed üle Eesti. Analüüsimetodina kasutasin kirjeldavat statistikat, risttabeleid, *Speaman'i* korrelatsioonanalüüsi, Kruskal-Wallise ning Mann-Whitney teste.

Bakalaureusetöö põhitulemusteks selgus, et laste üldine eluga rahulolu on ajas langenud. Enne koroonapandeemia tulekut olid eluga täiesti rahul 63% uuringus osalenud noortest, mis aga koroonapandeemia ajal langes 22,2% võrra. Soolises lõikes tegi suurima languse tüdrukute eluga rahulolu, kusjuures poisid olid eluga rohkem rahul kui tüdrukud nii enne koroonapandeemiat kui selle ajal. Vanuselises lõikes langes eluga rahulolu kõige rohkem 10-aastastel lastel ning kõige vähem 13-aastastel. Samas eluga kõige rohkem enne koroonapandeemiat olid rahul 10-aastased lapsed ning kõige vähem 13-aastased. Majandusliku olukorra vaates on kõige suurema eluga rahulolu languse teinud need lapsed, kellel esinevad väga suured mured oma pere rahaasjade pärast ning kõige vähem need, kellel muresid ei esine. Koroonaarevust uuringus osalenud lastel esineb pigem vähe. 10-aastaste laste puhul esineb ka kartuseid kõige rohkem ning kõige vähem 13-aastaste seas. Majanduslik olukord on mõjutanud neid lapsi, kes on väga mures pere rahaasjade pärast, mistõttu esineb nende seas kõige rohkem kartusi koroonaga seoses. Kõige vähem kartusi majanduslikus vaates esineb lastel, kes ei tunne pere rahaasjade pärast mure. Koroonakartused ja eluga rahulolu COVID-19 ajal ei ole oluliselt seotud, sealhulgas soo, vanuse ja majandusliku olukorra lõikes. Samas koroonakartused ja eluga rahulolu muutused on negatiivselt seotud ning selgub, et mida suurem on esinenud koroonaarevus, seda rohkem on ka langenud eluga rahulolu nii soolise, vanuselise kui ka majandusliku olukorra lõikes.

Sotsiaaldemograafilistest tunnustest mõjutab laste eluga rahulolu nii sugu kui vanus. Tüdrukud on valmis rohkem rääkima oma muredest ning abi otsima, mistõttu võib nende julgus jagada oma muresid mõjutada ka nende eluga rahulolu skoori, samas kui poisid ei jaga oma muresid ning aktsepteerivad olukorda. Vanuse poolest võis märgata, et mida noorem on laps, seda rohkem esines nende puhul

eluga rahulolu langust. Majanduslik olukord võib mõjutada samuti eluga rahulolu olenemata isegi koroonapandeemiast. Mida halvem majanduslik seis lapse perel on, seda väiksem võib olla ka eluga rahulolu.

Tuginedes käesoleva uurimuse tulemustele, kus selgus, uuringus osalenud laste puhul suuremaid kartusi seoses koroonapandeemiaga ei esine, siis oleks vajalik läheneda kartustele kvalitatiivse uurimismeetodiga, kus lapsed saaksid vabalt ise rääkida oma kartustest ja raskustest. Samuti oleks põnev uurida, kas eluga rahulolu ning isiksuseomaduste vahel esineb seost ning kas eluga rahulolu langus võib tuleneda ka eakaaslaste survest.

KASUTATUD KIRJANDUS

Alatartseva, E. ja Barysheva, G. (2015). Well-being: Subjective and Objective Aspects. *Social and Behavioral Sciences*, 166, 36-42. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.479>

Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I. ja Korbin J.E. (2014) Multifaceted Concept of Child Well-Being. In: Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I., Korbin J. (toim.) Handbook of Child Well-Being. Springer, Dordrecht. https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1007/978-90-481-9063-8_134

Bradshaw, J., Keung, A., Rees, G. ja Goswami, H. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and youth services review*, 33(4), pp. 548-556. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2010.05.010>

Casas, F., Sarriera, J. C., Alfaro, J., Gonzalez, M., Malo, S., Bertran, I., Figuer, C., Abs da Cruz, D., Bedin, L., Paradiso, A., Weinreich, K. ja Valdenegro, B. (2012). Testing the Personal Wellbeing Index on 12–16 year-old adolescents in 3 different countries with 2 new items. *Social Indicators Research*, 105, 461–482. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9781-1>.

Cheung, F. ja Lucas, R. L. (2014). Assessing the Validity of Single-item Life Satisfaction Measures: Results from Three Large Samples. *Quality of Life Research*, 23(10), 2809-2818. <https://doi.org/10.1007/s11136-014-0726-4>

Children's Worlds. (i.a). *The Project*. Kasutatud 20.11.2021, <https://iscweb.org/about-us/the-project/>

Choi, J., Park, Y., Kim, H.-E., Song, J., Lee, D., Lee, E., Kang, H., Lee, J., Park, J., Lee, J.-W., Seongeun, Y. Lee, S., Ryu, S., Kim, Y., Kim, Y.-R., Kim, Y.-J. ja Lee, Y. (2021). Daily Life Changes and Life Satisfaction among Korean School-Aged Children in the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 3324. <https://doi.org/10.3390/ijerph18063324>

Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., Blight, S., Hillis, S., Bachman, G., Green, O., Butchart, A., Tomlinson, M., Ward, C. L., Doubt, J. ja McDonald, K. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *The Lancet*, 395(10231), E64. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4).

- Coyne, L. W., Gould, E. R., Grimaldi, M., Wilson, K. G., Baffuto, G. ja Biglan, A. (2021). First Things First: Parent Psychological Flexibility and Self-Compassion During COVID-19. *Behavior Analysis in Practice*, 14, 1092-1098. <https://doi.org/10.1007/s40617-020-00435-w>
- Dalton, L., Rapa, E. ja Stein, A. (2020). Protecting the psychological health of children through effective communication about COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 346–347. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30097-3](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30097-3)
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E. ja Ryan, K. (2009). Subjective Well-Being: A General Overview. *South African Journal of Psychology*. <https://doi.org/10.1177/008124630903900402>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Diener, E., Sapyta, J. J., & Suh, E. (1998). Subjective well-being is essential to well-being. *Psychological Inquiry*, 9(1), 33–37. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0901_3
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ja Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Dodge, R., Daly, A. P., Huyton, J. ja Sanders, L. D. (2012). The challenge of defining wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 222-235. <https://doi.org/10.5502/ijw.v2i3.4>
- Forgeard, M. J. C., Jayawickreme, E., Kern, M. ja Seligman, M. E. P. (2011). Doing the right thing: Measuring wellbeing for public policy. *International Journal of Wellbeing*, 1(1), 79-106. <https://doi.org/10.5502/ijw.v1i1.15>
- Gadermann, A. M. (2009). *The Satisfaction With Life Scale Adapted For Children: Investigating The Structural, External, And Substantive Aspects Of Construct Validity*. Doktoritöö. The University Of British Columbia, philosophy. <https://doi.org/10.14288/1.005457>
- Gröndal, M., Ask, K., Luke, T.J., ja Winblad, S. (2021) Self-reported impact of the COVID-19 pandemic, affective responding, and subjective well-being: A Swedish survey. *Plos one*, 16(10). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258778>

Jensen. A. A. (2020). *COVID-19: Overview, Economic Implications and Federal Response*. New York: SNOVA.

Jõgi, P., Soeorg, H., Ingerainen, D., Soots, M., Lättekivi, F., Naaber, P., Toompere, K., Peterson, P., Haljasmägi, L., Žusinaite E., Vaas, H., Pauskar, M., Shablinskaja A., Kaarna, K., Paluste, H., Kisand, K., Oona, M., Janno, R. ja Lutsar, I. (2021). Prevalence of SARS-CoV-2 IgG antibodies and their association with clinical symptoms of COVID-19 in Estonia (KoroSero-EST-1 study). *Vaccine*, 39(38), 5376-5384. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2021.07.093>

Kesebi, P., ja Diener, E. (2008). In pursuit of happiness: Empirical answers to philosophical questions. E. Diener (toim.), *The science of well-being The collected works of Ed Diener*. Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2008.00069.x>

Kirsch, C., Engel de Abreu, P. M. J., Neumann, S., Wealer, C., Brazas, K., ja Hauffels, I. (2020). *Subjective well-being and stay-at-home-experiences of children aged 6-16 during the first wave of the COVID-19 pandemic in Luxembourg: A report of the project COVID-Kids*. Luxembourg: University of Luxembourg

Koroonaviiruse olemus ja levimisviis. (Kriis.ee, 2021). Kasutatud 25.11.2021, <https://kkk.kriis.ee/et/kkk/koroonasse-nakatumine-lahikontaktsus-ja-viiruse-levik/koroonaviiruse-olemus-ja-levimisviis74>

Kulbin, K., Kask, K. ja Uriko, K. (2021). Depression, Anxiety, Perceived and Post-Traumatic Stress, and The Use of Alcohol During The Covid-19 Pandemic in Estonia From Spring to Autumn in 2020: A Longitudinal Study. *A Journal of the Humanities ja Social Sciences*, 25(3), 279-294. <https://doi.org/10.3176/tr.2021.3.01>

Kutsar, D. Ja Kurvet-Käosaar, L. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Families: Young People's Experiences in Estonia. *Frontiers in Sociology*, 6:732984. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.732984>

Kutsar, D., Beilmann, M., Katre, L., Nahkur, O., Soo, K., Strömpl, J. ja Rebane, M. (2022). Laste heaolu tulevik. *Arenguseire keskus*. Kasutatud 26.02.2022, <https://arenguseire.ee/pikksilm/laste-heaolu-tulevik/>

- Liu, C. H., Zhang, E., Wong, G. T. F., Hyun, S. ja Hahm, H. C. (2020). Factors associated with depression, anxiety, and PTSD symptomatology during the COVID-19 pandemic: Clinical implications for U.S. young adult mental health. *Psychiatry Research*, 290. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113172>
- Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M. ja Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(3), 592–615. <https://doi.org/10.1037/a0025948>
- Magson, N. R., Freeman, J. Y. A., Rapee, R. M., Richardson, C. E., Oar, E. L. ja Fardouly, J. (2021). Risk and Protective Factors for Prospective Changes in Adolescent Mental Health during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Youth and Adolescence*, 50, 44-57. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01332-9>
- Melton, G. Ja Limber, S. (1992). What children's rights mean to children: Children's own views. In M. Freeman ja P. Veerman (toim.), *The ideologies of children's rights* (lk 167-187).
- Mondragon, N. I., Sancho, N. B., Santamaria, M. D. Ja Munitis, A. E. (2021). Struggling to breathe: a qualitative study of children's wellbeing during lockdown in Spain. *Psychology ja Health*, 36(2), 179-194. <https://doi.org/10.1080/08870446.2020.1804570>
- Qvortrup, J. (1999). The meaning of child's standard of living. In A.B. Andrews ja N. H. Kaufman (toim.), *Implementing the U.N. Convention on the Rights of the Child: A standard of living adequate for development*. Westport, CT: Praeger.
- Rees, G., Bradshaw, J., Goswami, H. Ja Keung, A. (2010) *Understanding Children's Well-being: A national survey of young people's well-being*. London: The Children's Society.
- Ryan, R. M. ja Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>

Scott, S. R., Rivera, K. M., Rushing, E., Manczak, E. M., Rozek, C. S., ja Doom, J. R. (2021). „I Hate This“: A Qualitative Analysis of Adolescents’ Self-Reported Challenges During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Adolescent Health*, 68(2), 262-269. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.11.010>

Soffia, M. ja Turner, A. (2021). *Measuring Children and Young People’s Subjective Wellbeing. What works Centre for Wellbeing*. Kasutatud 20.11.2021, <https://whatworkswellbeing.org/negatiive/measuring-children-and-young-peoples-subjective-wellbeing/>

Soo, K. ja Kutsar, D. (2020). Kuidas elad, Eestimaalaps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.

Stoecklin, D., Gervais, C., Kutsar, D. Ja Heite, C. (2021). Lockdown and Children’s Well-Being: Experiences of Children in Switzerland, Canada and Estonia. *Childhood Vulnerability*, 3, 41–59. <https://doi.org/10.1007/s41255-021-00015-2>

Tervise Arengu Instituut. (2021). COVID-19 mõju noorte sotsialiseerumisele. Kasutatud 12.12.2021, <https://www.tai.ee/et/sotsiaalto/covid-19-moju-noorte-sotsialiseerumisele>

The Children’s Society (2021) *The Good Childhood Report Youth Summary 2021*. London: The Children’s Society

Tooding, L.-M. (2015). Logistiline regressioonimudel. S. Sokk (toim), Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes (294-321). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

UNICEF. (2021). *A summary of the UN Convention on the Rights of the Child*. Kasutatud 25.11.2021, <https://www.unicef.org.uk/what-we-do/un-convention-child-rights/>

Vasileva, M., Alisic, E. ja Young, A. D. (2021). COVID-19 unmasked: preschool children’s negative thoughts and worries during the COVID-19 pandemic in Australia. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1), 1-11. <https://doi.org/10.1080/20008198.2021.1924442>

Vittersø, J., Søholt, Y., Hetland, A. ja Thoresen, I. A. (2010). Was Hercules Happy? Some Answers from a Functional Model of Human Well-being. *Social Indicators Research* 95(1), 1-18. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9447-4>

Vogel, M., Meigen. C., Sobek. C., Ober. P., Igel. U., Körner. A., Kiess. W. Ja Poulain. T. (2021). Well-being and COVID-19-related worries of German children and adolescents: A longitudinal study from pre-COVID to the end of lockdown in Spring 2020. *JCPP* 1(1). <https://doi.org/10.1111/jcv2.12004>

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu

Ülikool

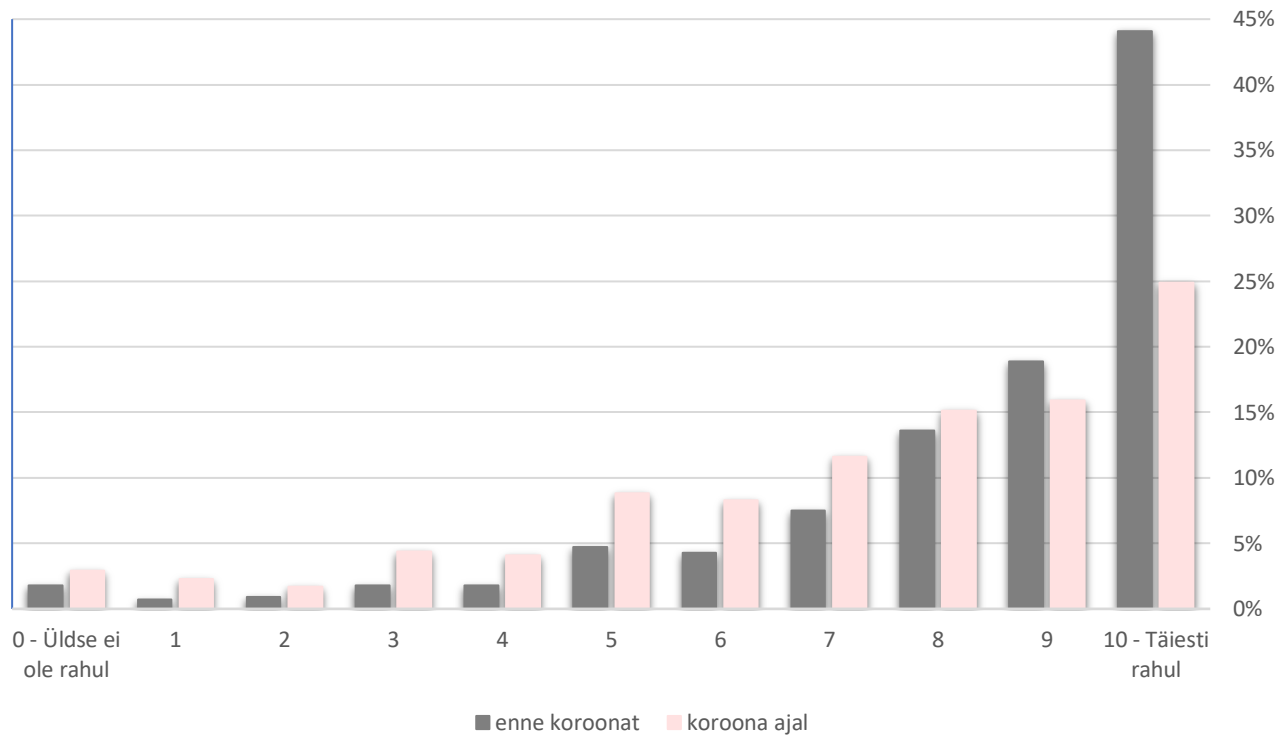
LISAD

LISA 1 - Faktoriallüüsi tulemus koroonamurede osas.

Tabelis on välja toodud faktoriallüüsi tulemusel saadud korrelatsioonikordajad, mis jagasid koroonärevusega seotud küsimused ühte gruppi.

	Komponent 1
Ma väga kardan koroonat	0,661
Koroonast mõtlemine paneb mind ennast halvasti tundma	0,769
Mu käed muutuvad higiseks, kui ma koroonast mõtlen	0,807
Ma kardan koroonat tõttu surra	0,719
Ma muutun närviliseks, kui televiisorist või sotsiaalmeediast koroonaga seotud uudiseid vaatan	0,803
Ma ei saa magada, sest olen mures, et võin koroonat saada	0,816
Mu süda lööb väga kiiresti, kui mõtlen koroonat saamise peale	0,841

LISA 2 - Muutused eluga rahulolu osas COVID-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses

Lihthtsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karoliine Tiik,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthtsentsi) minu loodud teose „Laste üldise eluga rahulolu muutused Covid-19 pandeemia ja sellele eelnenud aja võrdluses“, mille juhendaja on Oliver Nahkur, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihthtsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karoliine Tiik

24.05.2022